

Ertebøllekulturen

Hvilket klassetrin?

3. - 4. klasse	X
5. - 6. klasse	
7. - 9. klasse	

Forløbets omfang?

Kort forløb (1-4 lektioner)	
Mellemlangt forløb (5-8 lektioner)	X
Langt forløb (9+ lektioner)	

NB! 1 lektion = 45 min.

Hvilke kompetenceområder dækker forløbet?

HISTORIE

Det lokale, regionale og globale	
Familie og fællesskaber	X
Historiekanon	X
Historisk bevidsthed	X
Historiske fortællinger	
Historiske problemstillinger	
Historiske problemstillinger og løsningsforslag	
Historiske scenarier	
Historiske spor	
Kildeanalyse	
Konstruktion og historiske fortællinger	
Kronologi	
Kronologi, brud og kontinuitet	
Livsgrundlag og produktion	X
Principper for overblik	
Samfund	
Sprog og skriftsprog	

Indeholder forløbet følgende elementer?

Inddrager bevægelse	X
Tværfagligt forløb	
Uden for skolen	(X)

Ertebøllekulturen

Problemstilling

Hvad var "Ertebøllekulturen" og hvordan var deres måde at leve på anderledes end vores måde at leve på i dag?

Præsentation og begrundelse

Eleverne skal i dette forløb arbejde med den sidste del af jægerstenalderen, bedre kendt som Ertebøllekulturen, der er opkaldt efter den enorme køkkenmødding, der blev fundet i Ertebølle ved Limfjorden i slutningen af 1800-tallet. Fundene fra områder har givet arkæologer et meget unik indblik i de levevilkår, som jægerne har haft. Ertebøllekulturen er det første af de 27 kanonpunkter og markerer dermed også Danmarks histories begyndelse efter den sidste istids afslutning.

Forløbet er bygget op omkring den tanke, at eleverne i højere grad skal lære gennem aktiv deltagelse end fx læsning, som kilde til ny viden. Det giver alle elever gode muligheder for at bidrage til, og få nye indsigter.

Derfor lægges der vægt på, at eleverne får lov til at udtrykke sig gennem tænkning, leg og kreativitet.

Forløbets primære formål er at eleverne opnår en forståelse for de markante forskelle på datidens og nutidens levevilkår. Der åbnes også op for refleksion over, om det ene er at foretrække frem for det andet, men det er ikke et mål i sig selv, at eleverne når til en konklusion herom.

Kompetenceområde/-mål

Kronologi og sammenhæng

Eleven kan relatere ændringer i hverdag og livsvilkår over tid til eget liv

- Kronologi
- Familie og fællesskaber
- Livsgrundlag og produktion
- Historiekanon

Historiebrug

Eleven kan fortælle om, hvordan mennesker er påvirket af og bruger historie.

- Historisk bevidsthed

Materialer

- Kjær, Sidse: Ertebøllekulturen. Kortfilm om kanonpunktet "Ertebøllekulturen", Sorry Sister, 2020.

Link: <https://www.historiekanon.com/se-film-4000-f-kr>

- Andersen, Tanja: Fup eller fakta. Aktivitet (Bilag 1)

Forløbet er udarbejdet af Tanja Andersen.

Lektionsplan: Ertebøllekulturen

Lektionsplan				
Modul	Indholdsmæssigt fokus	Færdighedsmål	Læringsmål	Undervisningsaktivitet
1 (1 lektion)	Eleverne skal have lidt forståelse for perioden gennem kortfilmen, og selv skabe overblik over forskellene på den tid og i dag. En vigtig del af dette modul er at lade eleverne bruge deres historiske fantasi.	Familie og fællesskaber Livsgrundlag og produktion Historiekanon Historisk bevidsthed	Eleven kan <ul style="list-style-type: none"> ▪ Identificere forskelle i levevilkår, fællesskaber og produktion ▪ Redegøre for kanonpunktet "Ertebøllekulturen" ▪ Bruge historisk fantasi 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Se filmen "Ertebøllekulturen" på historiekanon.com ▪ Tal om forskellene på denne kulturs levevilkår og elevernes egne levevilkår. Lad eleverne tale sammen to og to disse ledende spørgsmål: (beslut evt. at de skal finde en ny makker hver gang de skal besvare et nyt spørgsmål) <ul style="list-style-type: none"> - Hvad er forskellen på det mad, man spiste i jægerstenalderen og den, som I spiser i dag? - Hvordan er der forskel på, hvordan man skaffede mad i jægerstenalderen og på, hvordan vi skaffer mad i dag? - Hvad er forskellen på børns opgaver i jægerstenalderen og på børns opgaver i dag? - Hvad er forskellen på, hvordan man i jægerstenalderen fik tøj og på, hvordan man i dag får tøj? - Hvad er forskellen på, hvordan man i jægerstenalderen kom af med køkkenaffald og på, hvordan man gør det i dag? - Hvad er forskellen på, hvad man i jægerstenalderen syntes der var farligt og på, hvad man i dag synes der er farligt. ▪ Del tavlen op i to halvdele og giv dem overskrifterne "Jægerstenalder" og "nutid". Skriv derefter det, som eleverne siger, op som stikord efterhånden som de byder ind med det, de har talt om to og to. Suppler gerne eleverne svar og stil dem undringsspørgsmål, der fordrer at de bruger deres historiske fantasi. Se "Øvrige gode råd og kommentar" for inspiration. Du skal sørge for at gemme disse notater, da I skal bruge dem igen i modul 6. Tag evt. et billede af tavlen eller skriv de to tiders notater på store stykker karton i stedet for direkte på tavlen.
2 (½ lektion)	Eleverne viser med deres tegninger i hvor høj grad de kan identificere forskellene i levevilkårene. Alt afhængigt af, hvad de her frembringer kan det være nødvendigt at	Familie og fællesskaber Livsgrundlag og produktion	Eleven kan <ul style="list-style-type: none"> ▪ Illustrere forskelle i levevilkår, fællesskaber og produktion 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Eleverne laver to tegninger <ul style="list-style-type: none"> - Den ene viser livet i jægerstenalderen. - Den anden viser livet i dag. <p>Eleverne kan både tegne og skrive små sætninger evt. som tale eller tankebobler. Det vigtige er, at de trækker de centrale forskelle frem. De kan lade sig inspirere af arbejdet fra modul 1.</p>

	dvæle ved indholdet i modulet.			
3 (½ lektion)	Modulet er primært tiltænkt de elever, der ikke tidligere har arbejdet med kronologi som et begreb i historieundervisningen.	Kronologi	Eleven kan <ul style="list-style-type: none"> Opstille begivenheder i kronologisk rækkefølge. 	<ul style="list-style-type: none"> Eleverne skal stille sig på en lige række efter deres fødselsdag. Det vil sige, at den der har først fødselsdag på året, skal stille sig forrest. Eleverne løser opgave ved at kommunikere med hinanden om deres fødselsdagsmåned og dato. Sørg evt. for at have elevernes fødselsdage inden for rækkevidde, i tilfælde af at nogen ikke kan huske deres egen fødselsdag. Tal med eleverne om, at de efter øvelsen er fuldført, nu står i kronologisk rækkefølge. Det kan i børnehøjde oversættes med "tidsmæssig rækkefølge". Test deres forståelse af med spørgsmålene: "Hvem har levet længst tid" og "hvem har levet kortest tid"?
4 (½ lektion)	Arbejdet med kronologi fortsætter og konkretiseres i forhold til jægerstenalderen og frem til i dag. Der er desuden vægt på forståelsen af tid og begreber som f.v.t. og e.f.v.	Kronologi	Eleven kan <ul style="list-style-type: none"> Skelne mellem f.v.t. og e.v.t Udregne hvor længe siden det er, at jægerstenalderen begyndte 	<ul style="list-style-type: none"> Lav en tidslinje på tavlen eller brug skolens tidslinje, hvis I har sådan en. Placer årstal på tidslinjen. Følgende fire årstal skal være der: Dette år, år 0, år 5400 f.v.t. og 4000 f.v.t. Som støtte for elevernes forståelse af tidslinje anbefales det, at år 0 placeres 2/3 inde på tidslinjen (og ikke midten) for at give eleverne et visuelt billede på, at der efter år 0 og til i dag er gået ca. 2200 år, mens der fra år 0 til jægerstenalderens begyndelse går over 5000 år. Bed eleverne sammen to og to og finde ud af, hvor mange år siden det er, at jægerstenalderen begyndte. Erfaringsmæssigt kan dette være en svær øvelse da eleverne ikke er vant til at bruge negative tal. F.v.t og e.v.t. forklares evt. for eleverne, hvis de ikke kender dem. Er det stadig svært for eleverne at forstå kronologi kan man lave den aktivitet, der er beskrevet i "Øvrige gode råd og kommentar"
5 (½ lektion)	Dette modul fungerer både som repetition og som bidrag til ny viden om perioden. Eleverne har reelt ikke de store forudsætninger for at svare rigtigt, men de vil langt hen ad vejen kunne svare rigtigt, hvis de blot tænker sig godt om.	Familie og fællesskaber Livsgrundlag og produktion Historiekanon	Eleven kan <ul style="list-style-type: none"> Bruge sin fantasi og logiske sans til at tilegne sig ny viden 	<ul style="list-style-type: none"> Lav aktiviteten "Fup eller fakta" (bilag 1)
6 (2 lektioner)	Eleverne skal nu demonstrere det de har lært i forløbet. Aktiviteten fungerer derfor også som evaluering.	Familie og fællesskaber Livsgrundlag og produktion Historiekanon	Eleven kan <ul style="list-style-type: none"> Redegøre for centrale elementer af jægerstenalderen herunder 	<ul style="list-style-type: none"> Ertebøllekulturen er blevet opdaget gennem fund af de køkkenmøddinger, som blev skabt for mere end 6000 år siden. Eleverne laver planche med billeder af det, man spiste i jægerstenalderen på den ene side og på den anden tiden indsætter de billeder af nutid mad. De kan tegne, klippe ud fra reklamer eller finde billeder på internettet og

		Historisk bevidsthed	<p>familie/fællesskaber og livsgrundlag og produktion</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Eleverne kan bruge historiekanoen til at øge deres historiske bevidsthed 	<p>printe dem ud. Derudover skriver de, om de forskelle på dengang og nu, som de fandt frem til i model 1.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Drøft derefter sammen følgende spørgsmål: <ul style="list-style-type: none"> - Gad vide hvad der var sundest? - Hvorfor mon de ikke blev så gamle? - Hvilke fordele var der ved at leve som jæger? - Hvorfor mon de valgte at blive bønder i stedet? - På hvilke områder synes I bedre om jægerstenalderens måde at leve på end den måde, I lever på i dag? - På hvilke områder synes I bedre om den måde vi lever på i dag, end den måde man levede på i jægerstenalderen?
--	--	----------------------	--	---

NB! 1 lektion = 45 min.

Forslag til:

Bevægelse

Der er en del aktiviteter, hvor eleverne skal forsøge at besvare spørgsmål, som de måske ikke helt har forudsætninger for at svare på, men som kræver at de selv overvejer mulige svar. Dette er en vigtig kompetence at udvikle i historie, hvis man ønsker at undgå at reducere faget til et paratvidensfag, der ensidigt fokuserer på fakta. Eleverne kan i disse situationer med fordel bevæge sig. Herunder ses et par forslag:

- Skriv et af spørgsmålene på tavlen og bed eleverne rejse sig og finde en makker, som de besvarer spørgsmålet med. Efter et minuts tid, skal de finde en ny makker og du har i mellemtiden formuleret det nye spørgsmål på tavlen
- Print spørgsmålene ud og hæng dem forskellige steder på skolen eller udenfor i et afgrænset område. Eleverne går fra spørgsmål til spørgsmål med en makker og besvarer spørgsmålene.
- Hæng spørgsmålene op på hver sin seddel i den ene ende af gymnastiksalen. I den modsatte ende står eleverne sammen to og to. Den ene skal nu løbe op og læse spørgsmålet og løbe tilbage og gentage det for makkeren og derefter besvarer de sammen spørgsmålet. Har eleven glemt spørgsmålet må han/hun løbe igen. Når de mener, at de kan svare på spørgsmålet, bytter de rolle, så det nu er den anden, der skal løbe ned i den anden ende og læse og huske et nyt spørgsmål.

Nærområdet som læringsrum

Afhængig af årstid og lokale muligheder kan man give eleverne mulighed for at gøre sig erfaringer med at finde mad i skoven og fiske krebs og muslinger.

Øvrige gode råd og kommentarer

Modul 1 - Fra forfatteren egne erfaringer med dette forløb:

Vi kom omkring forskellen på bearbejdet og ikke-bearbejdet mad, og om det at spise efter sæsonen. I forhold til tøj undersøgte eleverne deres egne mærker i tøj og fandt frem til, at mange af dem gik i polyester og bomuld. De var også omkring mærketøj og talte om, hvilken betydning det har for dem i dag. Det gav anledning til at filosofere over, om mennesker i Ertebøllekulturen også havde "mærketøj" i form af skind og pels. – Altså om nogle pelse var bedre og "smartere" end andre og hvad en sådan pels kunne være, og hvilken status det betyde at man havde, hvis man havde en sjælden pels.

I forhold til, hvad børn lavede dengang i forhold til i dag, mente nogle af eleverne, at man i Ertebøllekulturen ikke legede. Jeg spurgte ad, om de tror at børn "lærer" at de skal lege og de kunne godt se, at det gjorde de helt af sig selv og at vi derfor kan antage, at alle børn til alle tider har leget. Vi fandt frem til, at de nok har leget fangelege, gemmelege, lege der styrker både fin- og grovmotorik og gør én hurtigere og stærkere. I forhold til leg i nutiden sagde de, at der i dag var flere muligheder for leg, men konkluderede også efter noget snak, at de faktisk nok legede mindre i dag, fordi de hellere ville underholdes fx med tv, iPad og computerspil. Nogle gik endda så vidt som at tænke, at man måske lærte mindre i dag. I forhold til køkkenaffald, handlede det mest om forskellen på naturlige og unaturlig affald og på, at man i Ertebøllekulturen udnyttede maden ned til mindste del.

I forhold til fareelementerne nævnte eleverne: kriminalitet, våben/skud, vira, at blive kørt ned, ulykker, klimaforandring og krig. For Ertebølletiden var det rovdyr, sygdomme, vand, mørke og guder. Vi var ude i en formodning, da vi reelt set ikke vidste det, men vi tog udgangspunkt i det vi ved, og hvad vi kunne formode.

Modul 3 – kronologisk forståelse

Modul 3 er særligt vigtigt, hvis eleverne ikke tidligere har arbejdet med kronologi og tidsforståelse. Vurderer du, at dine elever har styr på det, kan du evt. springe modulet over og gå til modul 4

Bilag 1: Fup eller Fakta

I skal bruge et lokale eller et gangareal, hvor eleverne kan stå på to sider af en linje. Læreren læser nu et efter et nedenstående udsagn op, og så skal eleverne beslutte om de tror på det, læreren siger. Den ene side repræsenterer "FUP" mens den anden side repræsenterer "FAKTA". Hvis svaret er sandt kan du evt. gentage det centrale fx i første udsagn: Ja det er rigtigt, at der i dag bor 5,6 millioner i Danmark og at der i jægerstenalderen kun boede 5000 mennesker. Er udsagnet falsk læser du det op, som står herunder på listen.

- 1) I dag bor der cirka 5,6 millioner mennesker i Danmark. Under jægerstenalderen boede der ca. 5000 mennesker i hele Danmark. (FAKTA)
- 2) I dag går alle børn på din alder i skole mandag til fredag. Under jægerstenalderen gik man kun i skole mandag til onsdag (FUP). Nej, børn gik slet ikke i skole, men hver dag lærte de alt det vigtigste for at kunne overleve, når de var sammen med deres forældre og fx hjalp med at skaffe mad og lave redskaber.
- 3) Ertebøllekulturen er opkaldt efter nogle jægere, der boede på Fyn og levede af ærter (FUP) Perioden er opkaldt efter byen "Ertebølle", hvor man har fundet en masse spor fra mennesker, der levede i Jægerstenalderen
- 4) Ertebøllekulturen er den sidste del af jægerstenalderen og bliver afløst af det vi kalder bondestenalderen (FAKTA)
- 5) I Ertebøllekulturen boede man i små hytter tæt på åer, søer og andet vand fordi man levede af fisk (FAKTA)
- 6) I Ertebøllekulturen jagede man vildsvin, men ellers slagtede man en ko eller gris, hvis man ikke kunne fange vildsvin (FUP). Det at holde husdyr fx køer, grise og geder kommer først i bondestenalderen.
- 7) Den største forskel på jægerstenalderen og bondestenalderen er, at man i jægerstenalderen flyttede en del, mens man stort set aldrig flyttede i bondestenalderen (FAKTA)
- 8) I Ertebøllekulturen smed man køkkenaffaldet uden for hytterne på jorden (FAKTA)
- 9) I Ertebøllekulturen levede man meget længe pga. den sunde kost, så de fleste blev næsten 90 år gamle (FUP) Gennemsnitslevealderen i Ertebøllekulturen var på 35 år.
- 10) En dag fandt jægerne på, at de ville have husdyr og dyrke marker, fordi det var smartere (FUP) Jægerne fik ideerne til husdyr og marker fra de mennesker, som de lærte af kende fra andre lande længere sydpå, hvor de fleste ikke længere var jægere, men derimod bønder.